

Drugi članki ali sestavki / 1.25

Doc. dr.
Naško Križnar**DNEVNIK NAMESTO POROČILA**

Beograjski festival etnološkega filma

Etnografski muzej v Beogradu,

1.–5. november 2006

Četrtek, 2. november

V Beograd pridem na drugi festivalski dan okoli 11.30, zamudim torej odprtje in program prvega dne. Na letališču me dočakata Irena Gvozdinović in dr. Sofija Kostić, ob Saši Srečkoviću selektorica filmov, ki se pohvali, da je dobro sprejela naš film »Leto oračev«. Za začetek se dobro sliši.

V muzeju me prisrčno sprejmejo članice in člani festivalskega odbora, Irena, drobna Jelena Savić, Mirjana Miličević-Netto, Saša Srečković, duša in motor beograjskega festivala, in drugi. Tudi Zagrebčana Aleksej Pavlovsky in Ivan Kuzmanić sta že tam in z njima Makedonka Sonjica Rizoska Jovanovska. Poznava se iz Zagreba, z letošnje konference o etnografskem filmu v muzeju. Že prej sem spoznal tudi prvega tujega gosta, mladega Danca Esbena Hansena, pozneje pa še dva Romuna (Ovidiu Dumitrana in muzejskega konservatorja iz Maramureša). Izvem, da je prvi dan prišel tudi Asen Balikci, a že drugi dan odšel zaradi slabega počutja. Prej je imel še predavanje za študente etnologije in antropologije na Filozofski fakulteti. Zelo mi je žal, da se nisva srečala.

Stari Ljubo Reljić prikazuje svoje filme v sejni dvorani. Ne utegnem veliko gledati. Urejam gradiva, ki so mi jih dali, pregledujem program. Katalog je v cirilici in angleščini. Ni preveč pregleden in praktičen. Predvsem manjka abecedno kazalo filmov in avtorjev. Prejeli so 109 filmov iz 28 držav. V program so uvrstili 64 filmov. V katalogu je poleg festivalskega osebja objavljen tudi spisek nagrad na prejšnjih festivalih in dva uvodna članka. Saša Srečković piše o zaželenem profilu festivala, ki naj bi se osredotočil predvsem na vlogo etnografskega filma v upiranju globalizaciji, mag. Vesna Marjanović pa piše o Ljubomiru Reljiću.

Reljić je ustanovitelj festivala, nekdanji dolgoletni direktor muzeja in srbski Kuret za etnografski film. Srečal sem ga že konec osemdesetih let, ko sem obiskal etnografski muzej zaradi možnih kontaktov na področju etnografskega filma. Doslej je naredil okoli 80 oddaj s srbsko državno televizijo. Večinoma je snemal verske rituale. Prvi festival (1992) je postavil v samostan Prohor Pčinjski, da bi s tem poudaril njegovo srbskost in verske vsebine etnografskih filmov. Dobil je tudi glavno nagrado na tem festivalu. Njegovi filmi so zelo tradicionalni. Prikazujejo dolge verske rituale, opremljeni so z glasbo in s komentarjem.

Ob velikem ekranu z Reljićevimi filmi se začnemo pogovarjati. Polemiko o demokratizaciji vizualne tehnologije začne filmski zgodovinar Stevan Jovičić, član žirije. Zagovarja prednost male videokamere, ki zna vse sama, razen kreativnosti. Oporeka mu Aleks Pavlovsky, češ da je kamera še vedno zelo

zahtevno orodje (verjetno misli na profesionalno opremo za *broadcasting*), jaz pa Jovičićevo izhodišče podprem.

Gledam nekaj filmov festivalskega programa, a je veliko drugih obveznosti. Pride tudi Dragomir Zupanc-Zule, moj stari beograjski prijatelj, režiser, ki je končno dobil slovenski potni list zaradi zaslug pri posredovanju slovenske kulture v Srbiji. Srečković nas pelje k Slobodanu Naumoviću, docentu politične antropologije, na Filozofsko fakulteto. Tja so povabljeni tudi Hrvati z makedonskim filmom, da ga bodo predstavili v Naumovićevem seminarju. Mi trije, Srečković, Zule in jaz pridemo prvi na fakulteto. Slobodana nisem prepoznal. Sam je pristopil in pozdravil. V kabinetu sem takoj povedal, da sem prišel v Beograd poizvedovat, kakšno je stanje na področju etnografskega filma v raziskovalnih ustanovah. Oba s Sašom sta pazljivo poslušala. Uvidel sem, da sem malo hiter za srbske navade. Moral bi bolj taktizirati. Vseeno se mi zdi, da sta razumela, kaj hočem in da je bil moj predlog za sodelovanje dobro sprejet. Sklenemo, da se bomo o tem še pogovarjali v naslednjih festivalskih dneh.

Petek, 3. november

Noseča novinarka Isidora Masniković me intervjuja za *Politiko*. Fotograf naredi več portretov. Govorim v diktafon o zasnovah etnografskega filma v Jugoslaviji, o nekdanjih kontaktih in o sedanjih predpostavkah. Pozneje izvem, da je bil intervju objavljen 20. 11. 2006.

Saši Srečkoviću izročim zbornik 61. kongresa FIAF v Ljubljani, ki je pravkar izšel, in DVD z izborom filmov Poletne šole vizualnega ob 10-letnici. Slobodanu Naumoviću izročim isti zbornik in DVD s filmi Poletne šole vizualnega 2006.

Okrogla miza

Naslov okrogle mize je »Conveying reality to ethnological film«. Mag. Vesna Marjanović poda temeljne teze, Srečković pa udeležence povabi k besedi. Počakam, da se oglasi prvi govornik, neka ženska z zelo nevtralnimi stališčem.

Nato po dolgem molku avditorija prosim za besedo in začnem s pozdravom in pohvalo festivalskim organizatorjem. Neumno se mi zdi taktizirati in čakati na zadnjo besedo, kot to očitno nameravajo drugi. Razen tega se mi zdi, da lahko podam temeljne teze in s tem usmerim diskusijo.

Razložim, kako danes gledamo na odnos etnofilma do realnosti. Zavedamo se, da je etnografski film v bistvu konstrukcija realnosti in ne realnost sama. Omenim pomembno značilnost vizualne etnografije, to je, da sta snemalec in raziskovalec v eni osebi. Podam pač podobo etnografskega filma kot medija etnološkega pogleda in razumevanja. Festivali naj bi omogočali komunikacijo med to specifično vizualno produkcijo in gledalci. Še dobro, da sem se prvi oglašil. Za mano je namreč nastopil Nikola Lorencin (takrat ga še nisem prepoznal) s popolnoma obratno tezo, da namreč v etnografskem filmu ne rabimo strokovnega svetovalca. Za zgled etnološkega filma je postavil znane kratke filme Vlatka Gilića, kar me je pretreslo. Gilićevi filmi izpred 30 let so vendar najlepši primer zelo osebnega art dokumentarca s skrajno estetizirano podobo stvarnosti. Razmišljam, kako bo treba odgovoriti.

Prvi je repliciral Ljubo Reljić, češ da je sam vedno zagovarjal tezo, da ni etnografskega filma brez strokovnega svetovalca. Odločno se je uprl Lorencinovi zamisli, tako da meni tega ni

bilo treba. Opozoril pa sem, da je Lorencinovo stališče staro najmanj 50 let in da danes nima več smisla graditi na taki strategiji. Omenil sem CIFE in Granada TV s serijo antropoloških filmov *Disappearing World*, ki je ustanovila univerzitetni študij vizualne antropologije na univerzi v Manchestru zaradi potreb TV-produkcije. Omenil sem tudi primer dobre prakse hrvaške televizije, ki ima etnologa za urednika.

S Slobodanom sva sedela skupaj in sva že pred začetkom ugibala, kdo od TV-urednikov bo prvi omenil *reality show*. In res ga omeni Svetlana Paroški, urednica novosadske televizije. Podobno kot je Lorencin prikazoval Giličeve filme kot etnološke, Paroški prikazuje *reality show* kot najboljšo obliko TV-etnografije. Grozno. Moral sem se oglasiti, da je za etnologe *reality show* zanimiv kot medijska oblika in da nas zanima percepcija gledalcev in nastopajočih, sama oblika oddaje pa je ravno nasprotna idealom etnografskega filma (skrita kamera nasproti participaciji).

Dušan Drljača se je oglasil s svojo staro tezo o dokumentarcih z etnološko vsebino in mahal s svojim člankom v *Slovenskem etnografu* (1972). Precej ostro je nastopil proti festivalu, česar nisem prav razumel. Vztrajal je, da bi morali najprej analizirati profil festivala, preštudirati programe vseh dosedanjih festivalov in se šele potem pogovarjati. Sklepal sem, da gre verjetno za kakšne stare zamere med njim in organizatorji festivala.

Nato se je oglasil Slobodan Naumović in pomirljivo razložil, da gre pri etnografskem filmu prvenstveno za most razumevanja med kulturami. Zato moramo pozornost usmeriti na to njegovo vlogo, ne pa na manj važne zadeve. Tako sem ga razumel. Imel sem občutek, da se noče opredeliti do nobene strani v diskusiji.

Zagrebčanov in Sonjice ni bilo na okrogli mizi.

Po koncu okrogle mize sem pristopil k Lorencinu in ga spomnil na naše druženje v času Jugoslavije. On je bil v uredništvu sarajevskega Sineasta skupaj z Nikolo Stojanovićem, jaz pa sem prihajal na jugoslovanski festival kratkega filma v Beogradu. Tudi on se je spomnil mene in »Belih ljudi«. Razložila in poravnala sva najini stališči.

Kosilo v znameniti restavraciji Znak pitanja v družbi upokojenega profesorja Nikole Pavkovića in Slobodana Naumovića, njegovega nekdanjega asistenta, na katerega je Nikola zelo ponosen. Slobodan mu to vrača z naklonjenostjo in s pozornostjo. Nikola Pavković, specialist za pravno etnologijo, je naš zvesti kolega iz časov jugoslovanskega Združenja etnoloških društev, ko smo imeli konference in kongrese po vsej Jugoslaviji. Presenečen in vesel sem, da me je prišel pozdravit na festival.

Vsi naročimo postne jedi, ki so trenutno zelo moderne v Beogradu. Ko vztrajam, da jima plačam kosilo, Nikola izjavi, da imam balkanske navade. Vidim, da sem ga spravil v zadrego. Vse naslednje dni bi rad povrnil moje gostoljubje, a ni bilo niti priložnosti niti potrebe. Če sem ga prizadel, sva oba »Balkanca«.

Zvečer pripravijo festivalci žur v muzejskem klubu, kljub temu, da v dvorani teče večerni tekmovalni program. Ni prijetno, ker je vroče, ni zraka, glasba je glasna. Ne moremo se pogovarjati. Razen tega je v zraku veliko tobačnega dima. V Srbiji očitno kadilskega zakona nihče ne upošteva. Veliko ljudi kadi v javnih prostorih. Natakari postavi nekaj ventilatorjev, kar spominja na Rusijo. Najprej sem z novosadsko kustosinjo,

nato pa gostujem pri več mizah, pri Srečkoviću in nazadnje pri Romunih. Ovidiu Dimitrana je prav prijazen in samozavesten mladenič. Srečković mi razlaga svojo vizijo kulturnega menežerstva. Pravi, da ga najbolj zanima, kako bi ustvaril družbeno klimo, v kateri bi kulturo, ob ekonomiji in politiki, šteli za enakopravno družbeno sfero. Skratka, zavzema se za enakopravnejši položaj kulture v srbski družbi. Festival naj bi opozoril politike in gospodarstvenike na moč kulture. Pomislil, da je to sicer plemenita, a zahtevna naloga za festival etnografskega filma. Omeni tudi zamisel o ustanovitvi Centra za vizualno antropologijo.

Sobota, 4. november

S prijateljem Zuletom se dogovoriva za obisk Čubure, njegove rojstne četrti. Dan je sončen, a mrzel in vetroven. Ko grem Zuletu naproti, fotografiram odtise gum oklepnega vozila pred nekdanjo jugoslovansko skupščino, ki jih je še precej videti v asfaltu. Mislim si, da gotovo ni veliko evropskih prestolnic, kjer bi pred parlamentom videli odtise oklepnih vozil. Ker sem se izgubil na veliki aveniji, pokličem na pomoč Zuleta in srečava se pri Karađičevem spomeniku. Ogledava si celo četrt Čubura. Najprej obiščeva kotlarja, *kazandijo*. Zule mi kupi džezvo za tri kave. Pred mrazom se zatečeva v kavarnico ob velikem živilskem trgu in pije kavo. (Mimogrede: v Srbiji sem začel piti kavo, sicer bi se moral zelo nedostojno izogibati njihovi gostoljubnosti in pravemu beograjskemu vzdušju.) Pridejo še Ilija Slani, upokojeni producent beograjske televizije, Zuletov prijatelj, neki doktor kemije, ki je stalno poudarjal vernakularno poreklo kulture, in Miodrag Zupanc, pisatelj, Zuletov mlajši brat. Pozneje greva preko živilskega trga, ki je tudi boljši trg. Kupim rože za Zuletovo ženo Rado. Kosimo pri njih na Dubljanski; lazanjo in veliko zelenjave. Tam je nekaj trenutkov tudi Zuletov starejši sin Ivan. Z bratom Gregorjem sicer stanujeta v hiši na koncu ulice. Oba sta umetnika: fotograf in filmski režiser. K mami nosita perilo v pranje in prideta občasno na kakšen priboljšek. Mehko osamosvajanje odraslih otrok.

Po kosilu se pogovarjamo o starih časih. Rada je Črnogorka. Vzela bo črnogorski potni list, ker ima nekaj podedovane lastnine v Črni gori. Vsi skupaj, tudi sinova, bi želeli priti v Slovenijo. Pred mano je lep primer jugoslovanske transnacionalnosti v različnih smereh. Na poti v etnografski muzej mi Zule razkaže hram sv. Save, ki ga v marmor oblači Marmor Hotavlje. Božji mraz v hramu in zunaj njega.

Nedelja, 5. november

Novinarska konferenca

Predsednik žirije Vladimir Bocev iz skopskega etnografskega muzeja je eleganten. Žirija se je v kaosu popolnoma raznolikih filmov kar dobro znašla. Iznašli so nekakšne glavne kategorije in nagrade usmerili po njih. Grand prix je dobil romunski film »Onostrana vatra / Fire from beyond«, avtor: Ovidiu Dumitrana. Prikazuje obisk pravoslavne pokopališča v noči na velikonočni četrtek, ko žene kurijo ognje na grobovih, darujejo hrano in »pojejo« (naricajo). Glavna nagrada dobro kaže, kakšen je profil festivala oz. kakšno je na tem festivalu razumevanje metodologije etnografskega filma. Meni se zdi

predvsem sporno, da s to nagrado žirija in s tem beograjski festival sporočata, da je odlika etnografskega filma komentar *off* in računalniško generirana umetna glasba. Nikola Pavković je rekel, da ga glasba spominja na »Gospodarja prstanov« in da bi se film na to temo moral posvetiti predvsem svetlobi, hrani in petju (= naricanju). Besedilo, ki je postavljeno tako, da moti percepcijo slike, je v tem filmu zgolj mašilo za luknje v vizualni naraciji.

Poleg tega mi je mladi romunski režiser, ko sem mu čestital za nagrado, ponosno izjavil, da je bil pač v pravem trenutku na pravem mestu. Kako, prosim? Ni važna etnološka raziskava, etnološko razumevanje in dolgotrajno navezovanje stikov z informatorji in okoljem, važno je, da si v pravem trenutku na pravem mestu, kot kakšen paparac!? Pomislil na to, da ljudje zamenjujejo ekskluzivnost ali filmsko ekspresivnost za etnološko spoznanje, dokumentarni film pa proglašajo za etnografski, ker obravnava etnološko temo. To je večno žalostna usoda etnografskega filma!

Zaključek: Malo sem vendarle razočaran, da žirija ni omenila našega filma »Leto oračev«. Moral bi dobiti vsaj nagrado za etnološki prispevek, saj je bil na festivalu edini, ki z analitičnostjo presega opisnost. To nagrado je dobil film Sonjice Rizoske Jovanovske »Prilepski mečkari«, češ da se je avtorica dobro znašla v moški družbi. Žirija je to formulirala takole: »Udeležba etnologinje v ritualu, ki je tradicionalno ekskluzivno zaprto moško združenje, je zelo dobro in naravno vključena v film in predstavlja model za etnološko terensko delo.«

Te odločitve žirije ne morem komentirati, saj je bil moj film neposredni konkurent. Pač pa lahko komentiram odločitev žirije, da ni opazila kakovosti Sulfurja (mladega Floriana Geyerja), ki je dobil za ta film letos nagrado na Mednarodnem festivalu etnografskega filma v Göttingenu, in simpatične produkcije zaječarske lokalne televizije. Že prej pa sem Saši Srečkoviću omenil začudenje, da indijskega filma »July boys« (Gautama Sontija) ni v tekmovalni sekciji. Tudi žirija ga ni opazila. Škoda, saj prikazuje popolnoma novo temo vizualne etnografije – dejavnost softverskega podjetja v Indiji in njegove kapitalske povezave po vsem svetu. Tema filma so trenutki bistvenih odločitev za nove kapitalske povezave podjetja. To je prvi film, ki z metodo observacijskega realizma obravnava japijevsko kulturo. Pod črto pa film nakazuje težave lokalne identitete v globalnih kapitalskih in podjetniških strukturah. Zakaj beograjski festival sploh vabi tuje filme, če selekcija in žirija ne prepoznata njihovih odlik? O teh stvareh bi organizatorji festivala v Beogradu morali resno razmisliti.

Od nekaterih sogovornikov v kuloarjih festivala sem večkrat slišal mnenje, da je etnografski vsak film o ljudeh. S tem mnenjem je polemiziral Jay Ruby že v sedemdesetih letih. Ljudje zamenjujejo etnografsko spoznanje in *zeitgeist*. Res gre za podobne učinke, a hkrati ogromne razlike. Vsako umetniško delo, pa naj bo literatura, slikarstvo, glasba ali film, nosi sporočila o načinu življenja in mišljenja, o politiki in ideologijah avtorjevega časa. Umetniško delo nastaja kot izmišljena konstrukcija po načrtu avtorja, etnografskost filma pa nastaja z observacijskim snemanjem vsakdanjega življenja na podlagi neke etnološke teorije ali spoznanja, ne da bi avtorji posegali v obnašanje ljudi in ne da bi režirali prizore pred kamero. Etnografski film posneto gradivo montažno razvršča v strukturo

vizualnega teksta oz. v naracijsko strukturo, da lahko komunicira z gledalcem, vendar ta naracijska struktura navadno ne sledi krivulji z uvodom, zapletom, vrhuncem in zaključkom. Naracijska krivulja v etnografskem filmu po uvodu zelo hitro doseže najvišjo točko, ki jo drži do konca filma. Zanimanje za informacije v etnografskem filmu je linearno. To je logično, saj nas zanimajo celotna vizualna struktura in vsi njeni elementi. Za razumevanje kulture je vse, kar je avtor dognal, enako pomembno. Z drugimi besedami: Etnografski film odkriva zgodbo, ki je skrita v življenju, medtem ko fikcijski film najprej zamisli zgodbo, nato pa ji vdahne življenje.

Posebno vprašanje na beograjskem festivalu so televizijski filmi. Dobil sem vtis, da je beograjski festival postal domena TV-dokumentarcev in promocija njihovih producentov. V tem se morda kaže močna tradicija srbskega dokumentarnega filma, ki je dobil zatočišče na televiziji. Množična prisotnost TV-dokumentarcev povzroča strašno erozijo sodobnih načel etnografskega filma. Televizijski dokumentarni film razrešuje druga vprašanja kot etnografski film in na drugačen način. Usmerjen je na drugo ciljno publiko kot etnografski in ima zagotovljeno distribucijo. Etnografski film pa razen specialnega festivala nima druge možnosti za komunikacijo s širšo publiko. Žirija bi morala sistematizirati televizijsko produkcijo in ji dati mesto na festivalu s tem, da bi poudarila najproduktivnejše etnofilmske tokove v TV-dokumentarcu, ne pa dovoliti vsesplošne mimikrije TV-dokumentarca v programu etnografskih filmov. Od 15 beograjskih festivalov je na desetih dobil grand prix TV-dokumentarec! Seveda so pa lahko tudi izjeme. Na letošnjem festivalu so bili to, kot rečeno, filmi zaječarske lokalne televizije in film »Čuvari potonulog doma / Sunken home keepers« (RTV Pi Channel, Zoran Čolić), ki je dobil stransko nagrado in je vsaj pošten dokumentarec o ljudeh. Domnevam, da bratenje znanosti in televizije traja toliko časa, dokler znanost ne organizira svoje vizualne produkcije. Spet z Zuletom. V lokalni restavraciji Čubura, znani po dobri srbski kuhinji, se zbirajo znameniti krajanji ali bolje – krajevne moške družbe. Čaka naju omizje Zuletovih prijateljev. Tam je tudi Ilija Slani. Zelo dobri čevapčiči in počutje ter radovedni sogovorniki. Vsi me sprašujejo, kako se mi zdi v Beogradu. Med drugim omenim fotografiranje odtisov gum oklepnih vozil pred skupščino. Vsi se čudijo, da sem opazil kaj takega. Komaj verjamejo. Zdi se mi, da jim je nerodno. Pogovarjajo se o Jankovičevi volilni zmagi v Ljubljani. To je sploh pogosta tema beograjskih razgovorov te dni. Ljudje ugibajo, ali njegova zmaga pomeni, da je 62 odstotkov Ljubljančanov Srbov. Ali pa se skušajo spomniti, ali so oni in njihovi sorodniki poznali Jankoviča ali kakšnega njegovega sorodnika. Marsikaj dobrega in slabega izvem o Jankovičevi rodbini. Govorimo tudi o razlikah med Slovenijo in Srbijo. Vse zanimajo plače in življenjski stroški v Sloveniji in primerjava s položajem v Srbiji. Nisem si zapomnil imen, pač pa dejavnosti in poklice sobesednikov. Na levi je bil navdušen alpinist, na desni arhitekt, nasproti ob Zuletu na eni strani odvetnik, na drugi simpatični upokojeni direktor Jugoslovenskega dramskega pozorišta, nestor naše družbe. Izvem za mnogo krajevnih posebnosti in lastnosti Čuburcev in Beograjčanov. Najbolj sem si zapomnil misel: Beograd ni Srbija. Beograjčani so zelo ponosni na nekdanji mednarodni značaj mesta.

Projekcija »Leta oračev«

Pridejo Ilija Slani, Miodrag Zupanc, Slobodan Naumović in Aleksandra Sekulić, urednica Akademskega kulturnega centra, ki me je že večkrat vabila, naj pridem k njim predavat. Po projekciji sedimo v muzejskem klubu in kujemo načrte.

Najprej je Ilija podal kritiko filma. Kritičen je do dramaturške zgradbe. Pravi, da sem z njo uničil zgodbo in da najbolj zanimive stvari niso prišle do izraza. Miodrag me brani, prav tako Naumović. Ilijeva kritika je morda upravičena s stališča TV-dokumentarca, meni pa se ne zdi napačno, da gledalec ostane nezadoščen, saj do neke mere (etnografski) film postavlja vprašanja, odpira probleme, ne razvaja pa gledalčevega ega. Vprašajmo se: kdaj pa raziskovalec ve vse odgovore? Škoda je, da z Ilijo nisva mogla najti prave komunikacijske podlage, na kateri bi lahko diskutirala. Gotovo pa je, da se sam najbolj zavedam šibkih strani svojega filma, zato ga nerad branim. Ne bi o tem!

Po razgovorih z Aleksandro Sekulić, s Slobodanom Naumovićem in Sašo Srečkovičem sem takole razdelil svoje zadolžitve ob svojem spomladanskem obisku Beograda:

- Predavanje v Akademskem filmskem centru o kontinuiteti ustvarjalnosti med umetniško in znanstveno prakso na primeru ohojevske filmske produkcije in etnofilma.
- Predavanje na Filozofski fakulteti: Predstavitel Poletne šole vizualnega in njenih metodoloških izhodišč.
- Predavanje v Etnografskem muzeju Beograd: Predstavitel geneze Avdiovizualnega laboratorija oz. vizualne antropologije v Sloveniji.

V Beograd bom prišel enkrat konec februarja ali v začetku marca 2007. Podlaga mojega obiska bo inštitutski bilateralni projekt Slovenija–Srbija. Moje kolegice in kolegi v Srbiji preučujejo življenje in delovanje Slovencev, srbske kolegice in kolegi z Inštituta za etnologijo SANU pa v Sloveniji preučujejo življenje srbske etnične skupnosti. Jaz sem izbral preučevanje stanja etnografskega filma v Srbiji in načrtovanje morebitnih skupnih dejavnosti na tem področju. Bomo videli, kaj bo iz tega.

Saša Srečković me je prosil, če bi pred slovesom za njegovo malo kamero povedal nekaj o svojih vtisih. Najprej sem razložil, kakšen etnografski film zastopam. Njegove temeljne postavke so: komunikacija med raziskovalcem, informatorjem in gledalcem. Podrobno sem obrazložil, kaj vsaka od teh relacij predpostavlja. Konec koncev pa je najbolj pomembno vprašanje, koliko etnologije lahko spravimo v film, kot se je lepo izrazil Miodrag Zupanc. To so bistvena vprašanja etnografskega filma danes.

Nato me je prosil še za mnenje o vlogi in prihodnosti beograjskega festivala. Povedal sem svoje mnenje o festivalski mreži v Evropi in o mestu beograjskega festivala v njej. Konec koncev je ta festival že vključen v CAFFE (Coordination of anthropological film festivals in Europe). Bolj se mi zdi sporen način oblikovanja festivalskega programa. Seleksijska komisija razvrsti filme v tri neprepričljive kategorije (informativna, amaterska in tekmovalna sekcija). Žirija izbira nagrajence samo v tekmovalni sekciji. Zdi se mi, da se je tokrat žirija premalo zavedala odgovornosti, da je festival zelo pomemben za vzgojo producentov in avtorjev etnografskega filma. S svojimi odločitvami žirija postavlja merila sodobnega etnografskega filma. V tem pogledu mora beograjski festival najti razločnejši

profil med drugimi festivali in se opredeliti za določen, rekel bi, modernejši tip etnografskega filma.

Vsekakor se mi zdi beograjski festival etnološkega filma tudi na sedanji stopnji razvoja pomembna točka za razvoj vizualne antropologije na Balkanu in tudi širše. Bližnja soseda sta Sibiu severovzhodno, Firenze zahodno in Göttingen severno od Beograda. Ali bo kdaj vmes Ljubljana?

Prijazna študentka Ivana Todorović mi je ob slovesu dala DVD s svojim filmom. Spoznal sem jo v Göttingenu, kjer je korajžno predstavljala svoj film in beograjski festival. Takoj ko sem prišel domov, sem še enkrat pogledal njen film. To je prisrčna vizualno-etnografska reportaža in dober začetek za mlado raziskovalko. Lepo prikazuje komunikacijo z romskimi otroci s pomočjo kamere in hkrati vso bedo ciganskega življenja, na koncu pa (začuda) deklarativni napis o uradni skrbi Srbije za Rome. Ali je njen film t. i. »governmental film«? Zaključni napis lahko razumemo celo kot ironijo. V filmu se mladi ciganke pritožujejo, da bi šli radi v šolo, če bi jih tam enakopravno obravnavali. Iz filma se dobro prepoznajo kratko otroštvo (otroci morajo zelo zgodaj začeti delati, zato ne morejo hoditi v šolo) in zgodnje poroke. Vse ženske so izjavile, da so se poročile v starosti okoli 14 let. Ivana je našla med otroki zelo zanimivega, duhovitega in inteligentnega informatorja, podobno kot ga je našel MacDougall v zadnjem filmu o Doon School. Škoda, da ni več gradila na njem. Morala bi ga spet poiskati in narediti še kaj z njim. Kamera je preprosta, včasih diletantska, a dokaj radovedna in neposredna. Montaža rešuje, kar se da.

Pri teh filmih o Romih se najbolj čudim, zakaj po eni strani skoraj vsi avtorji prikazujejo Rome kot simpatične, njihove težke življenjske razmere pa kot nekaj romantičnega. Ali oponašajo Flahertyja, ki je to počel z Eskimi? Tej glorifikaciji kulturne prvinskosti rečemo sindrom *nobel savage* (plemeniti divjaki). Po drugi strani pa avtorji ne zmorejo kritičnosti do romskih razmer, kot je bil kritičen do skrajne človeške bede Buñuel v »Zemlji brez kruha«. Spomnim se na Petrovićevo in Kusturičino glorificiranje romske kulture in pomislim, da njun vpliv sega tudi v (srbski) etnografski film. Mislim, da ti avtorji delajo slabo uslugo Romom, saj jih na tihem prepričujejo, naj vztrajajo v svojem posebnem položaju bedne, a veličastne marginalizacije in naj ne popustijo pred kulturno in družbeno integracijo. Tako poveličevanje romske kulture je v bistvu zakriti rasizem. V tem pogledu se mi je zdel veliko prepričljivejši grški film o Romih v Atenah, »Unplanned / Neplanirani«, ki me je spominjal na položaj Romov v Sloveniji.

Po zadnji festivalski točki se z Zuletom sprehodiva po nočnem Beogradu, po lepi Knez Mihajlovi do Terazij. Kljub pozni uri so lokali še odprti. V slaščičarni z mešano orientalsko-srbsko ponudbo si privoščiva sezonski *kesten pire* in *šampite*, oboje odlično. Vmes Zule najavi snemanje dokumentarnega filma o meni. To sem pričakoval, zato odgovorim s protizamisljivo, o kateri že dolgo razmišljam, to je snemanje filma o primerih transnacionalnosti, v katerem bi obravnaval tudi primer dvojnega državljanstva oz. potencialne dvojne nacionalnosti njegove družine. Ni bil preveč navdušen. Taki so režiserji. Snemali bi druge, sami pa se ne pustijo posneti.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 22. 12. 2006